

Н.А. Буличева,  
кандидат юридичних наук, доцент,  
А.О. Буличев,  
кандидат юридичних наук

## ОСОБЛИВОСТІ ЗАЙНЯТТЯ ПРИВАТНО- ПІДПРИЄМНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ БІЖЕНЦЯМИ ТА ОСОБАМИ, ЯКІ ПОТРЕБУЮТЬ ДОДАТКОВОГО ЗАХИСТУ

У статті розглядаються загальні засади зайняття приватно-підприємницькою діяльністю біженцями та особами, які потребують додаткового захисту. Здійснено спробу визначити особливості державної реєстрації фізичної особи підприємця зазначеними категоріями осіб. На основі проведеного аналізу виявлено недосконалість правових механізмів реалізації такими особами конституційного права на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом.

**Ключові слова:** біженці, особи, які потребують додаткового захисту, внутрішні переселенці, підприємництво, фізична особа-підприємець, державна реєстрація.

В статье рассматриваются общие принципы занятия частно-предпринимательской деятельностью беженцами и лицами, которые нуждаются в дополнительной защите. Предпринята попытка определить особенности государственной регистрации физического лица-предпринимателя указанными категориями лиц. На основе проведенного анализа выявлено несовершенство механизмов реализации такими лицами конституционного права на предпринимательскую деятельность, не запрещенную законом.

**Ключевые слова:** беженцы, лица, которые нуждаются в дополнительной защите, внутренние переселенцы, предпринимательство, физическое лицо-предприниматель, государственная регистрация.

*Paper discusses the general principles of entrepreneurial activities of the refugees and persons in need of extra protection. The author determines the features of the state registration of an individual-entrepreneur by these categories of persons. On the basis of an analysis of the imperfection of legal mechanisms for the implementing for such persons constitutional right to entrepreneurial activity, which is not prohibited by law, is revealed.*

**Keywords:** refugees, persons in need of extra protection, internal migrants, entrepreneurial activity, individual-entrepreneur, state registration.

На цей час у нашій державі досить гостро постає проблема забезпечення соціальних прав тієї частини населення, що стали вимушеними переселенцями із тимчасово окупованої території України або району проведення антитерористичної операції. Поряд з першочерговими проблемами забезпечення за новим місцем проживання житлом, медичними та соціальними послугами тощо потребує вирішення питання їх подальшого працевлаштування.

На жаль, слід констатувати, що чинне законодавство в недостатній мірі врегульовує ситуації, з якими стикаються переселенці, та потребує оптимізації

стосовно реалій, що склалися. Проблема характеристики забезпечення зайнятості цієї категорії населення також сьогодні досить обмежено вивчається вітчизняними науковцями. Метою цієї статті є розкриття особливостей одного зі шляхів реалізації права на працю, а саме організації приватної підприємницької діяльності двома категоріями осіб – біженцями та особами, які потребують додаткового захисту.

Досягненню цієї мети слугувало вирішення таких завдань:

- вивчення нормативно закріплених прав особи, яку визнано біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, на зайняття підприємницькою діяльністю;

- опис порядку державної реєстрації особи, яку визнано біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, фізичною особою-підприємцем та виявлення його особливостей;

- характеристика інших організаційно-правових дій, які потрібно здійснити під час організації підприємницької діяльності фізичних осіб-підприємців.

Відповідно до статті 15 “Права особи, яку визнано біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту” Закону України “Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту” від 08 липня 2011 р. № 3671-VI особа, яку визнано біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, *має рівні з громадянами України права на провадження підприємницької діяльності, не забороненої законом* [1].

Відповідно до статті 42 Господарського кодексу України підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, здійснювана на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється особами з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [2]. Фізична особа-підприємець – це найпоширеніша та найпростіша організаційна форма підприємництва.

Так, фізична особа-підприємець:

- може бути зареєстрована за місцем проживання;
- може застосовувати спрощену систему оподаткування, обліку та звітності;
- несе відповідальність усім своїм майном;
- здійснює діяльність самостійно або з залученням найманих працівників.

Якщо особа, яку визнано біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, захоче розпочати свою справу як фізична особа-підприємець, їй потрібно пройти певну процедуру державної реєстрації.

Перед початком реєстрації підприємець повинен обрати види діяльності, якими він буде займатись, та внести їх у реєстраційну картку. Види діяльності вибирають відповідно до КВЕД – Класифікатора видів економічної діяльності (ознайомитися заздалегідь з класифікатором можна в державного реєстратора).

Законодавство України, а точніше Закон України “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців” від 15 травня 2003 р. № 755-IV[3], не встановлює особливого порядку реєстрації підприємців біженців або осіб, які потребують додаткового захисту. Отже, здійснювати господарську діяльність в Україні як підприємці, тобто зареєструватись як фізичні особи-підприємці в порядку, встановленому зазначеним вище Законом України, мають право особи, яких визнано біженцями, або особи, які потребують додаткового захисту.

Однак слід звернути увагу, що крім загального переліку документів, які подаються державному реєстратору для проведення державної реєстрації фізичної особи-підприємця, щодо цих категорій осіб необхідно:

- 1) підтвердження місця проживання;

2) володіння реєстраційним номером облікової картки платника податків (документ, що засвідчує реєстрацію в Державному реєстрі фізичних осіб-платників податків).

Документами, до яких вносяться відомості про місце проживання/місце перебування особи, є:

- *паспорт громадянина України,*
- *тимчасове посвідчення громадянина України,*
- *посвідка на постійне проживання,*
- *посвідка на тимчасове проживання,*
- *посвідчення біженця,*
- *посвідчення особи, яка потребує додаткового захисту,*
- *посвідчення особи, який надано тимчасовий захист,*
- *довідка про звернення за захистом в Україні.*

Враховуючи зазначене, для проведення державної реєстрації особа, яку визнано біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, що має намір стати підприємцем та має реєстраційний номер облікової картки платника податків, може бути зареєстрована лише за місцем реєстрації, зазначеним у посвідченні біженця або посвідченні особи, яка потребує додаткового захисту.

Отримати ці документи особа, яку визнано біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, має під час зміни місця проживання. Для цього така особа повинна зареєструватися за місцем проживання протягом 10 днів після прибуття до нового місця проживання в порядку, передбаченому Законом України “Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні” від 11 грудня 2003 р. № 1382-IV [4]. Не зареєструвавши свого місця проживання, зазначені особи не зможуть звернутися до відповідного державного реєстратора для реєстрації підприємцем. У свою чергу, відповідно до ст. 1 Закону України “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців” місце проживання фізичної особи – це житловий будинок, квартира, інше приміщення, придатне для проживання в ньому (гуртожиток, готель тощо) у відповідному населеному пункті, в якому фізична особа проживає постійно, переважно або тимчасово, що знаходиться за певною адресою, за якою здійснюється зв’язок з фізичною особою-підприємцем [3].

Місця проживання/перебування реєструють управління, відділи (сектори) Державної міграційної служби України в день подання особою документів, а саме:

- письмової заяви про реєстрацію місця проживання;
- документа, до якого вносяться відомості про місце проживання;
- квитанції про сплату державного мита або документа про звільнення від його сплати;
- талону зняття з реєстрації (в разі зміни місця проживання в межах України). Талон зняття з реєстрації не подається в разі оформлення реєстрації місця проживання з одночасним зняттям з реєстрації попереднього місця проживання;
- документів, що підтверджують право на проживання в житлі, перебування або взяття на облік у спеціалізованій соціальній установі, закладі соціального обслуговування та соціального захисту, проходження служби у військовій частині, адреса якої зазначається під час реєстрації;
- військового квитка або посвідчення про приписку (для громадян, які підлягають взяттю на військовий облік або перебувають на військовому обліку).

Для осіб, які переміщуються з тимчасово окупованої території України або району проведення антитерористичної операції або змушені були покинути своє

постійне місце проживання в населених пунктах, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють або здійснюють не в повному обсязі своєї повноваження, і перемістилися в населені пункти, на території яких органи державної влади здійснюють своєї повноваження в повному обсязі, чинним законодавством визначений спеціальний порядок видачі відповідної довідки про взяття на облік. Відповідно до Порядку оформлення і видачі довідки про взяття на облік особи, які переміщуються з тимчасово окупованої території України або району проведення антитерористичної операції, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 01 жовтня 2014 р. № 509, для отримання довідки повнолітня особа, яка переміщується, звертається особисто або через законного представника із заявою про взяття на облік, форму якої затверджує Мінсоцполітики, до структурного підрозділу з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві держадміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах рад, у якій міститься інформація про заявитика (ПІБ; громадянство; дата та місце народження; стать; відомості про склад сім'ї; відомості про зареєстроване та фактичне місце перебування; адреса, за якою з особою може здійснюватися офіційне листування або вручення офіційної кореспонденції, та контактний номер телефону; реєстраційний номер облікової картки платника податків за наявності інформації; обставини, що спричинили переміщення з тимчасово окупованої території України та району проведення антитерористичної операції; наявність у будь-кого із членів сім'ї у володінні житлового приміщення, розташованого в районах інших, ніж тимчасово окупована територія України та районах проведення антитерористичної операції; відомості про місце роботи та час, з якого особа там працює; відомості про житлові, соціальні, медичні, освітні та інші потреби). Разом із заявою про взяття на облік особа, яка переміщується, пред'являє:

- 1) громадянин України – паспорт громадянина України або інший документ, що посвідчує особу;
- 2) іноземець або особа без громадянства – паспортний документ, посвідку на постійне проживання або інший документ, що посвідчує особу.

Особа, яка переміщується, зобов'язана також повідомити протягом 10 днів відповідному територіальному підрозділу Державної міграційної служби про фактичне місце проживання, а також про зміну фактичного місця проживання або повернення до покинутого місця проживання [5].

Для проведення державної реєстрації фізичною особою-підприємцем особа повинна особисто або через уповноважену особу подати державному реєстратору відповідний пакет документів за місцем проживання, а саме:

- заповнену реєстраційну картку на проведення державної реєстрації фізичної особи-підприємця (форма № 10);
- копію документа, що засвідчує реєстрацію в Державному реєстрі фізичних осіб-платників податків;
- документ, що підтверджує внесення реєстраційного збору за проведення державної реєстрації фізичної особи-підприємця;
- нотаріально посвідчену письмову згоду батьків (усиновлювачів) або піклувальника, або органу опіки та піклування, якщо заявитиком є фізична особа, яка досягла шістнадцяти років і має бажання займатися підприємницькою діяльністю (ч. 1 ст. 42 Закону України “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців”)[3].

Державну реєстрацію юридичних та фізичних осіб здійснюють реєстраційні служби відповідних управлінь юстиції.

Строк державної реєстрації фізичної особи-підприємця не повинен перевищувати два робочих дні з дати надходження документів для проведення державної реєстрації фізичної особи-підприємця. Не пізніше наступного робочого дня з

дати державної реєстрації фізичної особи-підприємця державним реєстратором видається (надсилається поштовим відправленням) заявнику виписка з Єдиного державного реєстру.

Державний реєстратор після наступного робочого дня з дати державної реєстрації фізичної особи-підприємця передає органам державної статистики, доходів і зборів, Пенсійного фонду України повідомлення про вчинення реєстраційних дій із зазначенням номера та дати внесення відповідного запису до Єдиного державного реєстру та відомості з реєстраційної картки на проведення державної реєстрації фізичної особи-підприємця для взяття фізичної особи-підприємця на облік. До відповідного органу доходів і зборів одночасно з відомостями з реєстраційної картки на проведення державної реєстрації фізичної особи-підприємця державним реєстратором передається електронна копія заяви щодо обрання спрощеної системи оподаткування та/або реєстраційної заяви про добровільну реєстрацію як платника податку на додану вартість, виготовлена шляхом сканування, якщо така заява була подана як додаток до реєстраційної картки [3].

Певні особливості притаманні порядку державної реєстрації підприємцями внутрішньо переміщених осіб. Відповідно до статті 7 Закону України “Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб” від 20 жовтня 2014 р. № 1706 "VII реєстрація внутрішньо переміщеною особою фізичної особи-підприємця здійснюється за її заявою та спрощеною процедурою (без вимог, що застосовуються за звичайної процедури) за місцем фактичного проживання такої особи у відповідному територіальному органі, уповноваженому здійснювати державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, на підставі довідки про взяття на облік із відміткою про її реєстрацію територіальним підрозділом органу державної виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції) [6].

Спрощення процедур реєстрації, перереєстрації господарської діяльності та повідомного порядку скасування реєстрації та вилучення записів з Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України та Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців у випадку, коли такі суб'єкти господарювання були зареєстровані територіальними органами ведення реєстрів на тимчасово окупованій території до часу її окупації мають бути надалі передбачені відповідними змінами та доповненнями до Закону України “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців”. Однак слід погодитись з думкою І. Беззуб, до встановлення чіткого нормативного порядку проведення зазначених вище реєстраційних процедур вимушенні переселенці не мають зможи реалізувати свої права в повній мірі [7].

Проте на цей час з метою сприяння реалізації бізнесом своїх прав та законних інтересів, а також для уabezпечення від рейдерських захоплень в умовах дестабілізації ситуації в Автономній Республіці Крим та місті Севастополь відомчим наказом Міністерства юстиції України була врегульована ситуація для державної реєстрації фізичних осіб-підприємців, місцезнаходженням/місцем проживання яких є Автономна Республіка Крим та місто Севастополь. У цьому разі проведення реєстраційних дій здійснюється в порядку, встановленому статтею 45 Закону України “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців”, державними реєстраторами юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців реєстраційних служб територіальних органів Міністерства юстиції України, перелік яких визначений додатком до наказу Міністерства юстиції України “Про проведення реєстраційних дій щодо юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, місцезнаходженням/місцем проживання яких є Автономна Республіка Крим та

місто Севастополь” від 23 липня 2014 р. № 1197/5. Водночас цим наказом Мін’юсту України передбачено, що проведення реєстраційних дій щодо державної реєстрації припинення підприємницької діяльності фізичних осіб-підприємців, які переселилися з Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, місцем проживання яких (за даними Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців) є Автономна Республіка Крим та місто Севастополь, за рішенням таких осіб здійснюється за місцем їх перебування, зареєстрованим відповідно до законодавства [8].

Державна реєстрація припинення підприємницької діяльності фізичної особи-підприємця здійснюється в порядку, передбаченому розділом VI Закону України “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців”.

Стосовно інших організаційно-правових дій, що потрібно здійснити фізичній особі для відкриття власної приватно-підприємницької діяльності, розглянемо загальні правові засади відкриття поточного рахунку в банку та нормативні вимоги щодо виготовлення печатки і штампу.

Так, чи відкривати банківський рахунок для підприємницької діяльності фізична особа-підприємець вирішує самостійно. Для відкриття рахунку подають такі документи: заяву про відкриття поточного рахунку встановленого зразка, підписану підприємцем або його представником; копію виписки з Єдиного державного реєстру юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців, що містить відомості про фізичну особу-підприємця; картки із зразками підписів (пункт 3.4. Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах, затвердженої постановою Правління НБУ від 12 листопада 2003 р. № 492). На підставі зазначених вище документів уповноважений працівник банку здійснює ідентифікацію клієнта та осіб, уповноважених розпоряджатися поточним рахунком. Між банком і клієнтом укладається в письмовій формі договір банківського рахунку [9].

Що стосується виготовлення печатки та штампа, то печатки і штампи обов'язкові лише платникам податку на додану вартість, яким знадобиться печатка для оформлення податкових накладних. Якщо підприємець вирішив мати печатку чи штампи, слід звернутися до спеціалізованих штемпельно-граверних майстерень, які їх виготовляють. На печатках і штампах зазначається ідентифікаційний номер фізичної особи-підприємця. Дозвіл на виготовлення печатки територіального підрозділу ОВС не потрібний.

Наведена вище характеристика порядку організації приватно-підприємницької діяльності біженцями та особами, які потребують додаткового захисту, дозволяє виявити недосконалість правових механізмів реалізації такими особами конституційного права на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. На нашу думку, ця проблема водночас є нагальною та важливою, а також потребує комплексного вирішення в ході усунення наслідків збройного конфлікту та тимчасової окупації частини території України.

#### **СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ**

1. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 08 лип. 2011 р. № 3671-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2012. – № 16. – Ст. 146. – С. 702.
2. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 436–IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 18. – Ст. 144.
3. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців : Закон України від 15 трав. 2003 р. № 755-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 31. – Ст. 263.

4. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні : Закон України від 11 груд. 2003 р. № 1382-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2004. – № 15. – Ст. 232.

5. Порядок оформлення і видачі довідки про взяття на облік особи, які переміщуються з тимчасово окупованої території України або району проведення антитерористичної операції : постанова Кабінету Міністрів України від 01 жовт. 2014 р. № 509 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 81. – Ст. 2296. – С. 43.

6. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовт. 2014 р. № 1706-VII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2015. – № 1. – Ст. 1. – С. 2.

7. *Беззуб І.* Урегулювання правового становища внутрішньо переміщених осіб на території України / І. Беззуб [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com\\_content&view=article&id=483:derzhavne-regulyuvannya&catid=8&Itemid=350](http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=483:derzhavne-regulyuvannya&catid=8&Itemid=350).

8. Про проведення реєстраційних дій щодо юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, місцезнаходженням/місцем проживання яких є Автономна Республіка Крим та місто Севастополь : наказ Міністерства юстиції України від 23 лип. 2014 р. № 1197/5 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 59. – Ст. 1636. – С. 230.

9. Про затвердження Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах : постанова Правління НБУ від 12 лист. 2003 р. № 492 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 51. – Ст. 2707. – С. 316.

Отримано 01.04.2015